

محبت (اخلاق)

حب و دوست داشتن به معنای تعلق وجودی و جذب خاص شعوری میان علتی که **انسان** را به کمال می‌رساند و معلول تکامل یافته، می‌باشد. حب از جمله مباحثی است که در **آیت** و **روایت** ذکر شده و دارای مباحثی است که ذیلاً بر آن پرداخته خواهد شد.

فهرست مندرجات

- ۱ - تعریف حب
- ۲ - حب و محبت در آیت
- ۳ - حب و محبت در روایت
- ۴ - اقسام محبت
 - ۴.۱ - محبت بندگان به بندگان
 - ۴.۱.۱ - اسباب بیدایش محبت به بندگان
 - ۴.۲ - محبت خدا به بندگان
 - ۴.۲.۱ - نشانه‌های محبت خدا به بندگان
 - ۴.۳ - محبت بندگان به خدا
 - ۴.۳.۱ - نشانه‌های محبت بندگان به خدا
 - ۵ - ثمرات محبت به خدا
 - ۶ - طریقه تحصیل محبت خدا
 - ۶.۱ - معرفت و شناخت خدا
 - ۶.۲ - مداومت کردن بر ذکر و یاد خدا
 - ۷ - پانویس
 - ۸ - منبع

تعریف حب

حب و دوست داشتن عبارتست از تعلق وجودی و جذب خاص شعوری میان علتی که **انسان** را به کمال می‌رساند و معلول تکامل یافته، حال فرق نمی‌کند که این علت، غذایی باشد که انسان می‌خورد یا مالی باشد که در آن تصرف می‌کند یا اعتباری که از آن استفاده می‌نماید و یا معلم و آموزگاری که از وی دانش می‌آموزد.
^[۱] طباطبایی، سیدمحمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱، ص ۴۱۱ - ۴۱۰، موسسه اسماعیلیان، ۱۳۷۱.

حب و محبت در آیت

در **قرآن کریم** کلمه حب و فعل و مشتقات آن هشتاد و سه بار به کار رفته است که در برخی از آنها حب ممدوح و در برخی دیگر حب منموم مراد است. **خداوند** حب ممدوح را به معنای محبت نسبت به وجود مقدس خویش بر شمرده است: «بگو اگر خدا را دوست می‌دارید، از من پیروی کنید تا خدا (نیز) شما را دوست بدارد و گناهانتان را ببخشد و خدا آمرزنده و مهربان است؛
^[۲] آل عمران/سوره ۳، آیه ۳۱.

«
گاهی حب منموم و حب ممدوح با هم ذکر شده است.

^[۳] بقره/سوره ۲، آیه ۱۶۵.

در قرآن کریم کلماتی چون: «ود»، «موده»، «رحمة»، و... نیز به معنی دوستی به کار رفته است.

حب و محبت در روایت

روایت متعددی در بلب محبت (هم محبت بنده به خدا و هم محبت خدا به بنده و هم محبت بندگان به یکدیگر) وجود دارد. ما در اینجا به برخی از آنها اشاره می‌کنیم.
۱. [امام علی \(علیه السلام\)](#) می‌فرماید: بنده تنها متوجه [پروردگار](#) خویش است. و هیچ‌گاه عبادت خدا را پایان نمی‌دهد و شوق و علاقه خود را از انجام اوامر الهی و اطاعت پروردگار سست نمی‌کند. آنچه که آنان را شیفته اطاعت خدا کرده، بذر محبت است که در دل می‌پرورانند.

[۴] دشتی، محمد، نهج البلاغه، قم، موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین، پاییز ۱۳۸۱، خطبه ۹۱.

۲. اگر بندهام را ببینی که زیاد به یاد من است، خودم چنین اجازهای به او داده‌ام و او را دوست می‌دارم.

[۵] ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۲۲، ص ۲۲۳، دارالحديث، چپ پنجم ۱۳۸۴.

اقسام محبت

محبت به دو قسم تقسیم می‌شود.

← محبت بندگان به یکدیگر

محبت انسان‌ها به یکدیگر، بر خواسته از عواملی است که با پیدایش آن‌ها باعث می‌شود قلب انسان‌ها به یکدیگر نزدیک و کشش و محبتی بین آن‌ها ایجاد شود.

← اسباب پیدایش محبت به یکدیگر

۱. آنچه سبب بقاء و کمال می‌شود:

هر آنچه که موجب بقاء و کمال شود محبوب آدمی است، به همین جهت است که انسان وجود نفس خود را دوست دارد، و به دوام و بقای آن علاقمند است و هر آنچه به این امر کمک کند، مورد محبت او است و نسبت به [مرگ](#) و موجبت آن کراهت و نفرت دارد.

[۶] فیض کاشانی، ملامحسن، المحجۃ النبیضاء فی تهذیب الحیاء، ج ۸، ص ۹ - ۱۱، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به حوزه علمیه قم.

۲. لذت:

[لذت](#) اعم از مادی و معنوی موجب محبت می‌گردد، یعنی انسان آنچه را که موجب لذت گردد، به دلیل لذت‌آور بودن دوست دارد نه برای ذات آن. لذت مادی، مانند محبت انسان به خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها و آنچه موجب ارضای سایر غرایز او می‌شود. این نوع محبت به آسانی به دست می‌آید و به سرعت نیز از میان می‌رود. همچنین این قبیل محبت‌ها به دلیل پستی و مادی بودن سبب آن و سرعت زوالش، پایین‌ترین درجه محبت است.

[۷] نراقی، ملامهدی، جامع السعادات، ج ۳، ص ۱۳۶، تعلیق و تصحیح کلانتر، سید محمد، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات بیروت.

لذت معنوی، که عمر آنها طولانی است، مانند محبت انسان به یک هنرمند و ورزشکار، به دلیل لذتی که از صحنه‌های هنرنمایی او می‌چشد و به امانت و پاکدامنی، به دلیل لذتی که آدمی از احساس پاکی و امانت می‌برد و به یاد خداوند و [مناجات](#) با او، به دلیل لذت سرشاری که از این امر به او دست می‌دهد.

۳. احسان:

انسان، بنده و اسیر نیکی و [احسان](#) است و بطور طبیعی هر که را به او احسان کند، دوست دارد و از کسی که به او بدی کند، می‌رنجد. بنابراین منفعت و نیکی سبب محبت آدمی به عامل آن می‌شود.

[۸] فیض کاشانی، ملامحسن، اخلاق حسنه، ص ۲۱۶ - ۲۱۷، تهران، انتشارات پیام آزادی، ۱۳۶۲.

۴. شباهت در اوصاف ظاهری:

اشتراک در یک یا چند ویژگی ظاهری باعث پیدایش محبت می‌شود. علاقه کودکان به یکدیگر و پیران به همدیگر و افراد هم شغل و همکار با یکدیگر از همین قبیل است.

۵. حسن و جمال ظاهری و باطنی:

درک زیبایی و جمال موجب محبت می‌گردد، یعنی انسان زیبایی‌ها را اعم از مادی و معنوی دوست دارد و این محبت به ذات زیبایی تعلق می‌گیرد، و منشا درونی و فطری دارد.

۶. تناسب باطنی و روحی:

گاهی انسان نسبت به دیگری محبت می‌ورزد، ولی نه به دلیل حسن و جمال او و نه به سبب چشمداشت و طمع در مقام و مال او بلکه به صرف مجانست و تناسب باطنی و معنوی که با روح و جان او دارد.

← محبت خدا به بندگان

شروع و آغاز سلسله محبت، از جانب خداوند به بندگان است و از آنجایی شروع می‌شود که خداوند انسان را شایسته حمل امانت خود دانسته و این امانت را بر دوش او نهاده است. خداوند در قرآن بارها انسان‌ها را با صفت گوناگون مورد توجه و محبت خود قرار می‌دهد و به صراحت با الفاظی که بیان می‌کند عشق و محبت خود را به او ابراز می‌کند. «خداوند توبه‌کنندگان را دوست دارد و پاکان را (نیز) دوست دارد»

[۹] بقره/سور ۲۰، آیه ۲۲۲.

«

«خداوند پر هیزگاران را دوست دارد»

[۱۰] آل عمران/سور ۳، آیه ۷۶.

«

«خداوند نیکوکاران را دوست دارد»

← نشانه‌های محبت خدا به بندگان

۱. زیاد به یاد خدا بودن:

اگر بندهام را ببینی که زیاد به یاد من است، خودم چنین اجازه‌ای به او داده‌ام و او را دوست می‌دارم. [\[۱۲۱\]](#) فیض کاشانی، ملامحسن، اخلاق حسنه، ص ۲۱۶ - ۲۱۷، تهران، انتشارات پیام آزادی، ۱۳۶۲.

۲. آرامش درونی و شکیبایی:

هنگامی که خداوند بنده‌ای را دوست بدارد، او را با زیور آرامش و شکیبایی می‌آرید. [\[۱۲۲\]](#) فیض کاشانی، ملامحسن، اخلاق حسنه، ص ۲۲۴.

۳. داشتن قلبی پاک و اخلاقی متعادل:

زمانی که خداوند بنده‌ای را دوست بدارد، قلبی پاک و اخلاقی متعادل (به دور از افراط و تفریط) روزی‌اش می‌کند. [\[۱۲۳\]](#) فیض کاشانی، ملامحسن، اخلاق حسنه، ص ۲۲۴، ح ۳۱۴۵.

۴. دوستداشتن مطیعان و دشمنی با عاصیان:

اگر می‌خواهی بدانی که در تو **خیر** و **نیکی** وجود دارد یا نه، به قلبت بنگر، اگر در آن **دوستی** و محبت نسبت به بندگان مطیع خداوند و **بغض** و **کینه** نسبت به گناهکاران یافتی، پس در تو خیر و نیکی است و خداوند تو را دوست دارد. [\[۱۲۴\]](#) فیض کاشانی، ملامحسن، اخلاق حسنه، ص ۲۳۳.

← محبت بندگان به خدا

محبت با تمام اسباب و عوامل و اثراتی که دارد زمانی نمود و ارزش پیدا می‌کند و موجب سعادت انسان می‌شود که درجه محبوبیت و ارزشمندی محبوب در بالاترین حد باشد. عشق و محبت با این درجه، تنها شایسته خداوندی است که محبتش توجیه‌گر خلقت و تحقق اهداف عالم است.

← نشانه‌های محبت بندگان به خدا

۱. دوست داشتن مرگ:

خداوند در این باره می‌فرماید: «بگو: ای **یهودیان!** اگر گمان می‌کنید که (فقط) شما دوستان خدایید نه سایر مردم، پس آرزوی مرگ کنید اگر راست می‌گویید (تا به لقای محبوبتان برسید)؛» [\[۱۲۵\]](#) جمعه/سوره ۶۲، آیه ۶.

«

دوستدار حقیقی، مشتاق مشاهده محبوب خویش است. کسی که به مقصدی عشق ورزد، هر آنچه به آن هدف رهنمون شود، محبوب او واقع خواهد شد. از همین رو وقتی انسان مشتاق ملاقت پرورنگار خویش باشد، نسبت به مرگ نه تنها **ترس** و اهم‌های ندارد، بلکه نسبت به آن میل و اشتیاق درونی نیز دارد.

۲. پیروی از دستورات الهی:

خداوند در قرآن می‌فرماید: «بگو اگر خدا را دوست می‌دارید، از من پیروی کنید تا خدا (نیز) شما را دوست بدارد و گناهانتان را ببخشد، و خدا آمرزنده و مهربان است؛» [\[۱۲۶\]](#) آل عمران/سوره ۳، آیه ۳۱.

«

عشق و محبت حقیقی نسبت به خداوند باعث می‌شود انسان در همه امور اراده و خواست خداوند را بر خواست خود ترجیح دهد و در تمام کارهای زندگی مطیع فرمان خداوند باشد.

۳. عدم غفلت از یاد خدا:

تکرر و یاد محبوب و آنچه مربوط به او است، همواره برای محب لذتبخش و دوست داشتنی است. دوستان خدا دائم سخن از او و دوستان او می‌گویند و با یاد او زندگی می‌کنند و از تلاوت کلام او لذت می‌برند و در خلوت مناجات با او انس می‌گیرند،

[\[۱۲۷\]](#) نراقی، احمد، معراج السعاده، ص ۱۰۴، قم، موسسه فرهنگی انتشاراتی طوبای محبت، چپ اول، ۱۳۸۵. چنان که خداوند به **حضرت موسی (علیه‌السلام)** فرمود: ای پسر عمران، **دروغ** می‌گویی آن کسی که گمان برد مرا دوست دارد، اما چون **شب** فرا رسد چشم از عبادت من فرو بندد. مگر نه این است که هر دلدادهای دوست دارد که با دلدار خود خلوت کند؟ [\[۱۲۸\]](#) ابن‌بابویه **ققی**، **محمد بن علی**، **امالی**، ص ۴۳۸، قم، مؤسسه البعثه، ۱۴۰۷ ق، **چپ اول**.

«

۴. دوستی با دوستان خدا و دشمنی با دشمنان او:

یکی دیگر از نشانه‌های محبت خداوند، دوستی با دوستان او و **دشمنی** با دشمنان اوست. چرا که محبت خداوند در دل بندگان حالتی به وجود می‌آورد که انسان هر آنچه که خداوند دوست دارد دوست می‌دارد و هر آنچه را که خداوند دشمن می‌دارد و نسبت به آن بیزاری می‌جوید، او نیز دشمن می‌دارد و از آن دوری می‌کند.

۵. بینمندی در عین محبت و امیدواری:

دوستان خدا، در عین اینکه شایسته جمال اویند، با درک عظمت و بزرگی خداوند، همواره در **بیم** هستند. زیرا همانطور که جمال و جلال خداوند باعث عشق و محبت می‌شود، درک عظمت و هیبت او نیز باعث ترس است. لذا این دو هیچ منافاتی با هم ندارند و مکمل یکدیگر می‌باشند. زیرا بندگان به صرف محبت و بدون بیم و بندگان به صرف بیم و بدون امید هر

دو موجب هلاکت می‌شود.
[\[۱۷\]](#) نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، ص ۱۶۸ - ۱۷۴.

ثمرات محبت به خدا

۱. انس با پروردگار:
زمانی که قلب آدمی از عشق و محبت به خداوند مسرور و مشعوف است، چنان انسی با یاد و ذکر پروردگار می‌گیرد که در عین اینکه بین خلائق و بقیه انسان‌هاست، اما تنهاست و در یاد محبوبش که خداوند است، می‌باشد.

۲. راضی بودن به قضای الهی:
مرتبه رضا یکی دیگر از ثمرات محبت به خداوند است، زیرا محب هر آنچه را که از محبوب صادر گردد، زیبا می‌بیند. کسی که به مقام رضا نایل گردد، در نزد او فقر و غنا، راحتی و سختی، تندرستی و بیماری، مرگ و زندگی و ... یکسان است و تحمل هیچ یک بر او دشوار نیست، چرا که همه را از جانب محبوب می‌بیند و همواره در سرور و بهجت و راحتی به سر می‌برد، زیرا به همه چیز به چشم رضایت می‌نگرد و در واقع همه امور بر وفق مراد او پیش می‌رود و در نتیجه از هر غم و اندوهی به دور خواهد بود.
[\[۱۸\]](#) نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، ص ۶۵۶.

۳. شکرگذاری از خداوند در هر حالتی:
یکی دیگر از ثمرات محبت به خداوند [شکرگذاری](#) از اوست. زیرا ذات آدمی چنین است که در قبال لطف و احسانی که دیگران به او می‌کنند، از آنها تشکر می‌کند. لذا زمانی که تمام محبت و عشق او متوجه به خداوند باشد، همه اتفاقات زندگی خود را اعم از شادی و ناراحتی، خوبی و بدی، و ... شمه‌ای از محبت خداوند نسبت به خود می‌بیند، در نتیجه در هر حالتی شکرگذار این نعمت خواهد بود.
[\[۱۹\]](#) جوادی آملی، عبدالله، مراحل اخلاق در قرآن، ص ۳۰۹ تا ۳۱۲، قم، انتشارات اسراء، ۱۳۷۸، چاپ دوم.

۴. اشتیاق به سوی خداوند:
از دیگر ثمرات محبت خداوند، شوق به لقای اوست. شوق عبارت است از میل به چیزی و رغبت به آن در غیاب او.
[\[۲۰\]](#) نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، ص ۷۵۰.

این شوق، آن است که انسان هم محبت محبوب را دارد و هم درد هجرانش را. از این‌رو همیشه با درد همراه است. اما این درد برای انسان عاشق تحمل‌پذیر و لذیذ است و زمینه‌ساز وصال را فراهم می‌کند.
[\[۲۱\]](#) جوادی آملی، عبدالله، مراحل اخلاق در قرآن، ص ۳۲۳.

طریقه تحصیل محبت خدا

برای تحصیل محبت خدا راه‌هایی ذکر شده است.

← معرفت و شناخت خدا

معرفت پیدا کردن به خداوند و تقویت و مسلط کردن آن بر خزینه دل، یکی از راه‌های تحصیل محبت خداوند است. خداوند در قرآن می‌فرماید: «و آنهایی که در راه ما (با خلوص نیت) [جهاد](#) کنند، قطعاً به راه‌های خود هدایتشان خواهیم کرد»
[\[۲۲\]](#) عنکبوت/سوره ۲۹، آیه ۶۹.

« این سعی و کوشش می‌تواند توجه به این باشد که هیچ ذره‌ای از ذرات وجود ندارد، مگر اینکه نشانه‌ای از قدرت و عظمت خداوند است. تحصیل معرفت از این طریق برای همه کس مقدور است، مگر کسانی که به جهت کوتلفکری در [تفکر](#) و اشتغال به امور شهوانی و ... از رسیدن به آن محروم شوند.
[\[۲۳\]](#) نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، ص ۷۴۱.

← مداومت کردن بر ذکر و یاد خدا

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «خداوند برای هیچ کس دو دل در درویش نیافریده»
[\[۲۴\]](#) احزاب/سوره ۳۳، آیه ۴.

« مداومت بر ذکر و یاد خدا و توجه به نعمت و صفات نامتناهی خداوند، باید بعد از سعی و تلاش و پاک کردن محبت غیر خدا از دل باشد. زیرا خداوند برای هیچ انسانی دو دل قرار نداده است. و دل هر کس حکم ظرفی را دارد که که بیشتر از یک چیز درون آن قرار نمی‌گیرد. لذا با پاک کردن دل خود از غیر و توجه و شناخت خداوند، محبت او جایگزین محبت‌های دیگر می‌شود.
[\[۲۵\]](#) نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، ص ۶۲۷.

بنابراین، هر اندازه محبت به خداوند بیشتر باشد، انسان بیشتر به یاد خدا خواهد بود.
[۱۹۱](#) مصباح یزدی، مجتبی، راهیان کوی دوست، ص ۵۴، قم، انتشارات موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، ۱۳۷۶، چپ سوم.

پانویس

۱. [↑ طباطبایی، سیدمحمدحسین، میزان فی تفسیر القرآن، ج ۱، ص ۴۱۱ - ۴۱۰، موسسه اسماعیلیان، ۱۳۷۱.](#)
۲. [↑ آل عمران/سور ۳، آیه ۳۱.](#)
۳. [↑ بقره/سور ۲، آیه ۱۶۵.](#)
۴. [↑ دشتی، محمد، نهج البلاغه، قم، موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمومنین، پاییز ۱۳۸۱، خطبه ۹۱.](#)
۵. [↑ ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۲۲، ص ۲۲۳، دارالحدیث، چپ پنجم ۱۳۸۴.](#)
۶. [↑ فیض کاشانی، ملامحسن، المحجّه البیضاء فی تهذیب الحیاء، ج ۸، ص ۹ - ۱۱، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به حوزه علمیه قم.](#)
۷. [↑ نراقی، ملامهدی، جامع السعادات، ج ۳، ص ۱۳۶، تعلیق و تصحیح کلانتر، سید محمد، موسسه الاعلمی للمطبوعات بیروت.](#)
۸. [↑ فیض کاشانی، ملامحسن، اخلاق حسنه، ص ۲۱۶ - ۲۱۷، تهران، انتشارات پیام آزادی، ۱۳۶۲.](#)
۹. [↑ بقره/سور ۲، آیه ۲۲۲.](#)
۱۰. [↑ آل عمران/سور ۳، آیه ۷۶.](#)
۱۱. [↑ آل عمران/سور ۳، آیه ۱۳۴.](#)
۱۲. [↑ فیض کاشانی، ملامحسن، اخلاق حسنه، ص ۲۱۶ - ۲۱۷، تهران، انتشارات پیام آزادی، ۱۳۶۲.](#)
۱۳. [↑ فیض کاشانی، ملامحسن، اخلاق حسنه، ص ۲۲۴.](#)
۱۴. [↑ فیض کاشانی، ملامحسن، اخلاق حسنه، ص ۲۲۴، ح ۳۱۴۵.](#)
۱۵. [↑ فیض کاشانی، ملامحسن، اخلاق حسنه، ص ۲۳۳.](#)
۱۶. [↑ جمعه/سور ۶۲، آیه ۶.](#)
۱۷. [↑ آل عمران/سور ۳، آیه ۳۱.](#)
۱۸. [↑ نراقی، احمد، معراج السعاده، ص ۱۰۴، قم، موسسه فرهنگی انتشاراتی طوبای محبت، چپ اول، ۱۳۸۵.](#)
۱۹. [↑ ابن بابویه قتی، محمد بن علی، امالی، ص ۴۳۸، قم، مؤسسه البعثه، ۱۴۰۷ ق، چپ اول.](#)
۲۰. [↑ نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، ص ۱۶۸ - ۱۷۴.](#)
۲۱. [↑ نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، ص ۶۵۶.](#)
۲۲. [↑ جوادی آملی، عبدالله، مراحل اخلاق در قرآن، ص ۳۰۹ تا ۳۱۲، قم، انتشارات اسراء، ۱۳۷۸، چپ دوم.](#)
۲۳. [↑ نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، ص ۷۵۰.](#)
۲۴. [↑ جوادی آملی، عبدالله، مراحل اخلاق در قرآن، ص ۳۲۳.](#)
۲۵. [↑ عنکبوت/سور ۲۹، آیه ۶۹.](#)
۲۶. [↑ نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، ص ۷۴۱.](#)
۲۷. [↑ احزاب/سور ۳۳، آیه ۴.](#)
۲۸. [↑ نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، ص ۶۲۷.](#)
۲۹. [↑ مصباح یزدی، مجتبی، راهیان کوی دوست، ص ۵۴، قم، انتشارات موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، ۱۳۷۶، چپ سوم.](#)

منبع

[سایت پژوهی، برگرفته از مقاله «حب و محبت»، تاریخ بازبینی ۱۳۹۸/۰۴/۰۹.](#)

رده‌های این صفحه: [اصطلاحات اخلاقی](#) | [فضائل اخلاقی](#) | [مباحث اخلاقی](#) | [محبت](#) | [مهربانی](#) | [نیکو کاری](#) | [واژگان اخلاقی](#) | [واژه شناسی](#)